

JAN KOLEŚNIK

jan.kolesnik@sgh.waw.pl

*Globalne banki a ryzyko systemowe w Unii Europejskiej –
narzędzia ograniczania*

Global Banks and Systemic Risk in the European Union: Limiting Tools

Słowa kluczowe: globalne banki systemowo ważne; restrukturyzacja i uporządkowana likwidacja banków; bufory kapitałowe; ryzyko systemowe

Keywords: global systemically important banks; banking resolution; capital buffers; systemic risk

Kod JEL: G21; G31; G33

Wstęp

Ostatni globalny kryzys finansowy dobitnie wykazał, iż ryzyko całego systemu bankowego nie jest prostą sumą ryzyka ponoszonego przez poszczególne banki. Obok poszczególnych rodzajów ryzyka, na które codziennie narażone są banki (tj. np. ryzyko kredytowe, rynkowe, operacyjne czy płynności), trzeba także wskazać ryzyko systemowe rozumiane jako ryzyko jednoczesnej upadłości najważniejszych (np. największych) banków w danym sektorze bankowym. Istotą tego ryzyka jest mechanizm eskalacji problemów płatniczych, niskie prawdopodobieństwo wystąpienia oraz znaczące straty w skali całego systemu w przypadku jego materializacji [Niedziółka, 2009, s. 73]. Warto jednak podkreślić, iż tak rozumiane ryzyko systemowe nie jest mierzone jako suma poszczególnych rodzajów ryzyka wszystkich kluczowych banków. Przykładem może być podejście, w którym pojęcie ryzyka

systemowego autorzy oparli na mierzonym *ex ante* prawdopodobieństwie niewykonania zobowiązania przez banki oraz przewidywanej stopie zwrotu z ich aktywów [Huang, Zhou, Zhu, 2009]. Mimo że ograniczeniem tego modelu jest konieczność rynkowego notowania akcji danego banku oraz kontraktów CDS, było ono rozwijane także przez innych badaczy, którzy potwierdzili użyteczność tej koncepcji [Kleinow, Moreira, 2016]. Innym znanym w literaturze podejściem do ryzyka systemowego jest model SRISK, który mierzy wkład instytucji finansowej w ryzyko systemowe w oparciu o przewidywaną wartość niedoboru funduszy własnych takiej instytucji w przypadku istotnego pogorszenia się sytuacji rynkowej w określonym horyzoncie czasu [Brownlees, Engle, 2011]. Niezależnie od przyjętego podejścia kluczowy staje się przegląd wszystkich instytucji funkcjonujących w sektorze bankowym pod kątem identyfikacji instytucji systemowo ważnych [Black i in., 2016] oraz stworzenie i zastosowanie narzędzi i mechanizmów ograniczających to ryzyko.

Celem artykułu jest przedstawienie najważniejszych narzędzi ograniczania ryzyka systemowego w Unii Europejskiej, generowanego przez globalne banki i ich podmioty zależne funkcjonujące w Państwach Członkowskich. Dokonana analiza nie ogranicza się jedynie do narzędzi dedykowanych wyłącznie globalnym bankom, ale obejmuje także uniwersalne mechanizmy, których zastosowanie może przyczynić się do ograniczenia ryzyka systemowego generowanego przez te podmioty.

1. Identyfikacja globalnych banków systemowo ważnych w Unii Europejskiej

Identyfikacji globalnych banków o znaczeniu systemowym dokonują w Unii Europejskiej krajowe organy nadzoru bankowego. W dyrektywie CRD (2013/36/UE) przedstawiono zarówno warunki formalno-prawne, jakie musi spełniać taki bank, jak i kryteria ilościowo-jakościowe, pozwalające określić systemowe znaczenie takiego podmiotu w skali globalnej. Każdy bank jest oceniany przez właściwy organ pod kątem powyższych kryteriów, przy czym każde z nich traktowane jest równorzędnie. Dodatkowo organ dokonujący identyfikacji musi brać pod uwagę wytyczne wydane przez Europejski Urząd Nadzoru Bankowego (EUNB). Przedmiotem tych wytycznych jest coroczne ujawnianie wartości wskaźników stosowanych do określania wyników banków, przy czym mają one zastosowanie do podmiotów, dla których miara ekspozycji całkowitej (wskaźnika dźwigni) przekracza 200 mld euro.

Pierwsza identyfikacja miała miejsce w 2014 r. według danych na koniec 2013 r. Pierwotnie zostało zidentyfikowanych 35 banków, w 2015 r. było ich 36, zaś od 2016 r. ponownie jest ich 35. Warto jednak pamiętać, iż od 2011 r. Rada Stabilności Finansowej, zgodnie z postanowieniami szczytów Grupy G-20, korzystając z wytycznych Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego [Basel Committee on Banking Supervision, 2013], publikuje listę globalnych instytucji o znaczeniu systemowym. Lista ta jest aktualizowana co roku w listopadzie i zawiera zarówno nazwy zidentyfikowanych instytucji, jak i numery podkategorii, do których zostały one przy-

porządkowane oraz wartości proponowanych dla nich buforów. Lista publikowana przez Radę Stabilności Finansowej obejmuje również globalne banki o znaczeniu systemowym spoza Unii Europejskiej, których na liście jest więcej (17) niż tych z krajów UE (13) [Financial Stability Board, 2016]. Oznacza to, iż lista globalnych banków o znaczeniu systemowym, zidentyfikowanych przy zastosowaniu regulacji unijnych, jest szersza niż lista globalnych banków z siedzibą w krajach UE stworzona przez Radę Stabilności Finansowej.

2. Dodatkowy bufor kapitałowy globalnych banków o znaczeniu systemowym

Zgodnie z dyrektywą CRD (2013/36/UE) zidentyfikowane w powyższy sposób globalne banki o znaczeniu systemowym są dzielone na co najmniej pięć podkategorii, pomiędzy którymi występuje liniowy wzrost wartości bufora, z wyjątkiem najwyższej podkategorii. Każdy globalny bank o znaczeniu systemowym jest zobowiązany do utrzymywania, na bazie skonsolidowanej, bufora odpowiadającego podkategorii, do której go zakwalifikowano. Konieczność utrzymywania przez globalne instytucje o znaczeniu systemowym buforów na poziomie docelowym wejdzie w życie dopiero od 2019 r., zaś od 2016 r. obowiązuje okres przejściowy, w którym we wszystkich podkategoriach stosowany będzie bufor o zredukowanej wartości. Należy zauważyć, że wysokość bufora globalnego banku o znaczeniu systemowym w Unii Europejskiej determinuje wysokość dodatkowych buforów przypisywanych jego podmiotom zależnym, jeśli podmioty te zostaną uznane w poszczególnych Państwach Członkowskich za inne instytucje o znaczeniu systemowym. Zgodnie bowiem z regulacjami unijnymi bufor innych instytucji o znaczeniu systemowym – w przypadku, gdy taki bank jest podmiotem zależnym globalnego banku o znaczeniu systemowym z siedzibą w UE – nie może przekroczyć wyższej z następujących wartości:

- 1% łącznej kwoty ekspozycji na ryzyko,
- wskaźnika bufora globalnego banku o znaczeniu systemowym lub innej instytucji o znaczeniu systemowym, mającego zastosowanie do danej grupy na poziomie skonsolidowanym.

Powyższa zasada w istotny sposób redukuje możliwość ograniczania ryzyka systemowego w tych krajach UE, w których systemowo ważne banki są podmiotami zależnymi globalnych banków o znaczeniu systemowym z innymi krajów UE.

3. Propozycje nowych regulacji ograniczających ryzyko systemowe globalnych banków w Unii Europejskiej

Prace prowadzone pod auspicjami Rady Stabilności Finansowej oraz Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego przełożyły się na kolejne modyfikacje podejścia organów Unii Europejskiej do globalnych instytucji o znaczeniu systemowym. Zmiany

te stanowią wiernie wdrożenie standardów międzynarodowych do prawa Unii, z zastrzeżeniem dostosowań służących odzwierciedleniu unijnej specyfiki. Pakiet zmian został przedstawiony przez Komisję Europejską w listopadzie 2016 r. i objął on m.in. propozycję wprowadzenia nowych standardów dotyczących całkowitej zdolności do pokrycia strat globalnych instytucji o znaczeniu systemowym, zgodnie z którymi tego rodzaju instytucje będą zobowiązane do posiadania większych zdolności do pokrycia strat i dokapitalizowania. Nowe wymogi miałyby postać zmian rozporządzenia CRR (575/2013), co zapewniłoby faktycznie bezpośrednie stosowanie ich w odniesieniu do globalnych instytucji o znaczeniu systemowym, uniemożliwiając tym samym Państwom Członkowskim wprowadzanie różniących się między sobą wymogów krajowych w tym obszarze [European Commission, 2016b, s. 5]. Dodatkowo ma zostać rozwiązana kwestia wzajemnych powiązań na globalnych rynkach finansowych oraz wzmocniona zdolność restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji (ang. *resolution*) globalnych instytucji o znaczeniu systemowym przy jednoczesnej minimalizacji ryzyka ponoszonego przez podatników [European Commission, 2016c, s. 2–3]. Mimo że prace nad powyższymi standardami wciąż trwają, a ich wejście w życie nastąpi nie wcześniej niż 1 stycznia 2019 r., na szczególną uwagę zasługują nowe wymogi w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych, na które składają się:

- współczynnik oparty na analizie ryzyka (fundusze własne i zobowiązania kwalifikowalne instytucji wyrażone jako odsetek łącznej kwoty ekspozycji na ryzyko),
- współczynnik nieoparty na analizie ryzyka (fundusze własne i zobowiązania kwalifikowalne instytucji wyrażone jako odsetek miary ekspozycji całkowitej).

Powyższe wymogi mają mieć zastosowanie wyłącznie w przypadku globalnych instytucji o znaczeniu systemowym, którymi może być grupa instytucji lub instytucje samodzielne. Samodzielne globalne instytucje o znaczeniu systemowym, będące instytucjami objętymi restrukturyzacją i uporządkowaną likwidacją, mają przy tym spełniać wymóg w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych na zasadzie indywidualnej, natomiast instytucje objęte restrukturyzacją i uporządkowaną likwidacją oraz należące do grup uznanych za globalne instytucje o znaczeniu systemowym będą zobowiązane do spełnienia wymogu na zasadzie skonsolidowanej.

Wymóg w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych będzie stosowany także w przypadku globalnych instytucji o znaczeniu systemowym spoza UE. Oznacza to, że instytucje, które są istotnymi jednostkami zależnymi globalnych instytucji o znaczeniu systemowym spoza UE i które nie są podmiotami objętymi planem restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, będą musiały spełniać wymóg w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych na poziomie 90% wymogów dla instytucji z UE. Dodatkowo zostało zaproponowane wprowadzenie zharmonizowanej krajowej hierarchii niezabezpieczonych instrumentów dłużnych, obowiązującej w przypadku niewypłacalności, aby ułatwić bankom emisję takich instrumentów służących pokryciu strat [European Commission, 2016a, s. 2].

4. Podział globalnych banków systemowo ważnych w Unii Europejskiej

Po raz pierwszy realny pomysł podziału banków tzw. zbyt dużych, by upaść oraz strukturalnego oddzielenia ryzyka związanego z ich działalnością handlową od funkcji przyjmowania depozytów pojawił się w Raporcie Liikanena z 2012 r. Podział ten miałby dotyczyć jednak tylko tych banków, których zaangażowanie w instrumenty handlowe stanowi 15–25% sumy aktywów lub jest większe od 100 mld euro [Liikanen, 2012]. Kontrowersje, jakie ten raport wzbudził, spowodowały, że projekt wspólnotowego aktu prawnego w tym zakresie Komisja Europejska przedstawiła dopiero pod koniec stycznia 2014 r. Zaprezentowany projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie strukturalnych środków mających zwiększyć odporność instytucji kredytowych w UE, mimo że wywodził się z Raportu Liikanena, był jednak od niego łagodniejszy, bowiem nie nakazywał obowiązkowego wydzielenia niektórych ryzykownych rodzajów działalności banków, których działalność handlowa przekracza określone progi [European Commission, 2014b]. Zgodnie z projektem nowymi zasadami byłyby objęte:

- banki zidentyfikowane przez nadzór jako globalne instytucje o znaczeniu systemowym, zgodnie z dyrektywą CRD,
- banki, których (przez 3 kolejne lata) aktywa przekraczają 30 mld euro, a działalność handlowa przekracza 70 mld euro lub 10% ich aktywów.

Według Komisji Europejskiej banków spełniających powyższe kryteria byłoby 29, w tym 10 zidentyfikowanych jako globalne banki systemowo ważne [European Commission, 2014a].

Projekt przewidywał również zakaz handlu na własny rachunek instrumentami finansowymi i towarami, przy czym dotyczyłby on handlu, którego wyłącznym celem jest osiągnięcie zysku przez bank przy wykorzystaniu funduszy własnych lub zobowiązań, bez związku z obecnymi lub przewidywanymi operacjami klientów. Dodatkowo nadzór bankowy miałby możliwość żądania wydzielenia działalności handlowej w banku i przeniesienia niektórych ryzykownych rodzajów działalności handlowej do odrębnych podmiotów prawnych w ramach grupy. Podmiot handlowy, do którego byłaby przenoszona działalność handlowa, nie mógłby jednak przyjmować depozytów objętych ochroną systemu gwarantowania depozytów ani oferować usług płatniczych, musiałby znajdować się w innej podgrupie grupy niż bank, a jego upadłość nie mogłaby powodować zagrożenia dla działalności banku.

Początkowo zakładano, że zakaz działalności handlowej na własny rachunek obowiązywałby od stycznia 2017 r., a konieczność podziału banków – od lipca 2018 r. Praktyczne ustanie dalszych prac nad projektem rozporządzenia w czerwcu 2015 r. sprawiło, iż szanse na wprowadzenie powyższych regulacji w najbliższej przyszłości są znikome.

5. Restrukturyzacja i uporządkowana likwidacja globalnych banków systemowo ważnych w Unii Europejskiej

Jednolity mechanizm restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji obejmuje nie tylko instytucje kredytowe mające siedzibę w państwie należącym do unii bankowej, ale także jednostki dominujące, mające siedzibę w takim kraju, jeśli są one objęte nadzorem skonsolidowanym prowadzonym przez EBC. Jedynym elementem, przy tworzeniu którego kluczowa jest wielkość banku, są plany *resolution*. Plany te mogą być bowiem, za zgodą Jednolitej Rady, sporządzane w formie uproszczonej w przypadku mniejszych banków. Indywidualne plany restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w nieuproszczonej formie muszą sporządzać wszystkie instytucje podlegające bezpośrednio nadzorowi EBC lub stanowiące istotną część systemu finansowego Państwa Członkowskiego, czyli takie, których całkowita wartość aktywów przekracza 30 mld euro lub 20% PKB Państwa Członkowskiego, w którym ma siedzibę, i jednocześnie jest wyższa niż 5 mld euro.

Powyższe warunki oznaczają zatem, że wszystkie globalne banki systemowo ważne w Unii Europejskiej muszą sporządzać plany *resolution* w pełnym zakresie, zawierającym wszystkie wymagane elementy, w tym nie tylko warianty zastosowania instrumentów *resolution*, ale również przewidywane działania, które może podjąć Jednolita Rada, jeśli podmiot spełni warunki uruchomienia procedury *resolution*. Plan taki nie może zawierać żadnych elementów przewidujących np. nadzwyczajne wsparcie publiczne czy awaryjne wsparcie płynnościowe udzielane przez bank centralny. W przypadku globalnych banków systemowo ważnych ograniczenie to jest jednak wyłącznie teoretyczne.

Podsumowanie

Wpływ sytuacji banków systemowo ważnych na stabilność finansową kraju macierzystego został potwierdzony w licznych badaniach i obecnie jest traktowany jako rzecz oczywista [Pagano, Sedunov, 2016]. W dalszym ciągu nierozwiązane całkowicie pozostają kwestie właściwej identyfikacji takich podmiotów oraz narzędzi, których zastosowanie mogłoby istotnie zredukować generowane przez nie ryzyko systemowe.

Mechanizmy i narzędzia wskazane w powyższej analizie są niewątpliwie krokiem w dobrą stronę. Trzeba mieć zarazem świadomość tego, że muszą być one nie tylko konsekwentnie wdrażane, ale także cały czas weryfikowane i odpowiednio modyfikowane. Wciąż wszystkie nowe bufory i wskaźniki bazują na poglądzie, iż wzrost poziomu bezpieczeństwa poszczególnych globalnych banków oraz redukcję ryzyka systemowego można osiągnąć przez wzrost proporcji funduszy własnych względem prowadzonej przez nie działalności. Jedynym nowym pomysłem jest podział banków tzw. zbyt dużych, by upaść oraz strukturalnego oddzielenia ryzyka związanego z ich

działalnością handlową od funkcji przyjmowania depozytów. Niestety, ten przełomowy pomysł, którego realizacja mogłaby doprowadzić do rzeczywistego i trwałego ograniczenia ryzyka systemowego, został praktycznie zarzucony. Objęcie tego typu banków systemem restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji (w tym obowiązkiem tworzenia planów *resolution*) nie może być traktowane jako alternatywa dla podziału banków, gdyż wielkość środków zgromadzonych zarówno obecnie, jak i docelowo w krajowych oraz wspólnotowym systemie *resolution* nigdy nie będzie wystarczająca do przeprowadzenia uporządkowanej likwidacji takiego banku bez konieczności zaangażowania środków publicznych.

Bibliografia

- Basel Committee on Banking Supervision, *Global systemically important banks: Updated assessment methodology and the higher loss absorbency requirement*, Basel, July 2013.
- Black L., Correa R., Huang X., Zhou H., *The Systemic Risk of European Banks During the Financial and Sovereign Debt Crises*, "Journal of Banking & Finance" 2016, No. 63.
- Brownlees C.T., Engle R.F., *Volatility Correlation and Tails for Systemic Risk Measurement*, Working Paper, NYU Stern School of Business, 2011.
- European Commission, *EU Banking Reform: Strong banks to support growth and restore confidence*, Brussels, 23 November 2016a.
- European Commission, *Impact Assessment Commission staff working document*, SWD(2014) Annex A8, Brussels 2014a.
- European Commission, *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2013/36/EU*, Brussels, 23.11.2016a, COM/2016/0854 final.
- European Commission, *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU) No 575/2013 and amending Regulation (EU) No 648/2012*, Brussels, 23.11.2016b, COM(2016) 850 final.
- European Commission, *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on structural measures improving the resilience of EU credit institutions*, COM(2014) 43 final, Brussels, 29.1.2014b.
- Financial Stability Board, *2016 list of global systemically important banks (G-SIBs)*, 21 November 2016.
- Huang X., Zhou H., Zhu H., *A Framework for Assessing the Systemic Risk of Major Financial Institutions*, "BIS Working Papers" 2009, No. 281.
- Kleinow J., Moreira F., *Systemic risk among European banks: A copula approach*, "Journal of International Financial Markets, Institutions and Money" 2016, Vol. 42,
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2016.01.002>.
- Liikanen E., *Final report. High-level Expert group on reforming the structure of the EU banking sector*, Brussels 2012.
- Niedziółka P., *Kredytowe instrumenty pochodne a stabilność finansowa*, SGH w Warszawie, Warszawa 2009.
- Pagano M.S., Sedunov J., *A comprehensive approach to measuring the relation between systemic risk exposure and sovereign debt*, "Journal of Financial Stability" 2016, No. 23.

Global Banks and Systemic Risk in the European Union: Limiting Tools

The paper presents the most important tools for reducing systemic risk in the European Union generated by global banks and their subsidiaries operating in the Member States. The analysis was not limited to tools dedicated exclusively to global banks but also covered the universal mechanisms that could help reduce the systemic risk generated by these entities. According to the author, the mechanisms and tools examined are undoubtedly a step in the right direction. However, covering global banks with a resolution system cannot be considered as an alternative to bank divisions, as the size of the funds in the resolution systems will never be enough to carry out the resolution of such a bank without the need for public funds.

Globalne banki a ryzyko systemowe w Unii Europejskiej – narzędzia ograniczania

W artykule zostały przedstawione najważniejsze narzędzia ograniczania ryzyka systemowego w Unii Europejskiej, generowanego przez globalne banki i ich podmioty zależne funkcjonujące w Państwach Członkowskich. Dokonana analiza nie ograniczyła się jedynie do narzędzi dedykowanych wyłącznie globalnym bankom, ale objęła także uniwersalne mechanizmy, których zastosowanie może przyczynić się do ograniczenia ryzyka systemowego generowanego przez te podmioty. Zdaniem autora przeanalizowane mechanizmy i narzędzia są niewątpliwie krokiem w dobrą stronę, jednak objęcie globalnych banków systemem restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji nie może być traktowane jako alternatywa dla podziału banków, gdyż wielkość środków zgromadzonych w systemach *resolution* nigdy nie będzie wystarczająca do przeprowadzenia uporządkowanej likwidacji takiego banku bez konieczności zaangażowania środków publicznych.